

Lärdomar av sex regeringsår

Samtal mellan Gunnar Heckscher och Bertil Östergren

Svensk Tidskrift har sammanfört Gunnar Heckscher och Bertil Östergren för ett samtal om de sex borgerliga regeringsåren. I samtalet diskuteras lärdomarna av regeringsåren. Var de borgerliga partierna medvetna om sitt utgångsläge? Kan partier profilera sig inom en regeringskoalition? Är det möjligt att skapa en krispolitik där man skjuter frågan om den offentliga sektorn åt sidan?

Gunnar Heckscher: Det bästa sättet att undgå besvikelse är att inte ha för stora förhoppningar. För min del hoppades jag att den borgerliga valsegern 1976 skulle bromsa eller stoppa en utveckling i socialistisk riktning, som hade ägt rum i allt snabbare takt under den palmeska regeringstiden i jämförelse med den erlanderska. De flesta människor som röstade borgerligt väntade sig nog mycket mer, men det tror jag var fel. Det är svårt och tar lång tid att vända en stor båt.

Bertil Östergren: Innan vi går in på en orsaksanalys kan väl sägas att besvikelsen hos borgerliga väljare något har minskat när man nu efter regeringsskiftet sett skillnaden mot socialdemokratisk politik. En av förtjänsterna med de borgerliga regeringarna var just vad de *inte* gjorde.

För att förklara varför det blev så lite förändringar – eller varför människor tycker att det blev så lite förändringar som resultat av de borgerliga regeringsåren – är det en central punkt att de ledande borgerliga politikerna helt enkelt var desorienterade. De visste inte riktigt var någonstans i terrängen de stod. Och förutsättningen för att man skall kunna lägga ut och genomföra en politisk kurs, är att man vet varifrån man startar. Jag skulle vilja ange åtta faktorer i avseende på vilka det förelåg just denna bristande medvetenhet om var man befann sig.

En första faktor är att man inte visste att man gick in i en internationell stagflation. Det kan vi väl egentligen inte kritisera våra regeringar för. Men det gjorde, att man blev så upptagen med exempelvis industripolitik, att kraft gick åt som skulle kunnat användas till annat.

En andra faktor – och här kan man måhända vara mer kritisk – är att man inte var riktigt medveten om att det höll på att ske en ideologisk och delvis också vetenskaplig förändring på det internationella planet. Tidigare hade den önskvärda politiska och demokratiska utvecklingen gått ut på att överflytta allt mer från individuella beslut till kollektiva beslut. Här höll på att ske en förändring redan 1976 och numera ser man inte längre denna kollektivisering som en självklart önskvärd utveckling. Detta påverkar själva politikens förutsättningar och politikerrollen. Detta har man nog blivit medveten om först mot slutet av den borgerliga regeringsperioden. Just påverkan på politikerrollen vill jag se som en *tredje faktor*.

Den fjärde faktorn är den offentliga sektorns problem – att den offentliga sektorns storlek och struktur har en så avgörande roll för allting i svensk samhällsekonomi och svensk politik. Detta blev man endast småningom medveten om.

Den femte faktorn är att de borgerliga regeringarna liksom vi andra lidit av nationell närsynthet så att vi inte sett det som är unikt för Sverige. Vi har en unik facklig-politisk maktkoncentration. Inte i någon annan demokrati finns en sådan stark koalition som vi har mellan socialdemokratin och LO, därtill understödd genom vidhängande organisationer som TCO, PRO, hyresgästförbundet etc. Denna maktkoloss kan dessutom styra och ställa på grundval av en större offentlig sektor och en starkare facklig maktposition än någon annanstans. Vi har gått längre än andra i fråga om kollektivisering och korporativism. De bor-

gerliga partierna har inte förstått att det förhåller sig så och att det är nödvändigt att med kraft bekämpa denna utveckling och istället hävda maktspridning och individuell frihet.

Den sjätte faktorn är bristande insikt om hur skamfilad Sverige egentligen är som rättsstat. Medborgarna har för svag rättslig ställning mot myndigheterna och vi har för lite av rättslig prövning av politiska beslut. Här skulle det ha behövts ett grundligt omtänkande.

Den sjunde faktorn låg i att marknads-ekonomin var illa skadad och att den i vissa avseenden behövde restaureras. Detta är också en insikt som först har vaknat med tiden.

Den åttonde faktorn är att de institutionella faktorerna hade en så avgörande betydelse för att kunna genomföra förändringar. Det är inte så lätt att ändra beroende på alla dessa institutionella trögheter. Det hade man inte klart för sig.

GH: Det Du säger är nog riktigt, men jag kanske skulle formulera det på ett lite annat sätt. Om man har läst Kaj Hamnerichs bok om 1976 års regeringsskifte får man ju där veta att Gösta Bohman under överläggningarna redogjorde för att ekonomin var betydligt sämre än vad man föreställt sig. Detta föranledde såvitt man kan förstå ingen åtgärd. De varningar som ändå låg i det material man hade framför sig begagnade man inte. Varför gjorde man inte det? Ja, delvis därför att både centerpartiet och folkpartiet till följd av Haga-överenskommelserna var så engagerade i den politik som hade förts, att de inte kunde framföra den kritik som var nödvändig för att

åstadkomma en förändring. I den nya regeringen 1976 försummade man att göra det som alla nya regeringar ska göra, nämligen att tala om hur förskräckligt illa landet sköts av föregångarna.

Det andra som jag skulle vilja peka på, är att man överskattade möjligheterna till samarbete med LO. Det gällde både Per Ahlmark och i ett senare skede Thorbjörn Fälldin. Båda trodde att de hade mycket bättre relationer med LO än vad som i verkligheten var fallet. En tredje faktor – som kanske är fundamental – är att man underskattade den opinion som hade fört de borgerliga till makten. Man förstod inte att den opinionen verkligen ville ha en förändring. Man trodde att det var en opinion som ville ha det likadant som förut. Det var ett stort misstag. Det fanns i själva verket redan 1976 i opinionen – den allmänna opinionen – mycket större förutsättningar för förändringar än vad det fanns i den parlamentariska opinionen.

BÖ: Du nämnde nu ytterligare ett antal exempel på att de borgerliga regeringarna inte riktigt visste var de befann sig. Det finns en annan sida av den saken, nämligen det som brukar kallas problemformuleringsprivilegiet. Socialdemokraterna hade i så många år formulerat problemen i svensk politik, att man i de borgerliga regeringarna inte riktigt var mäktig den omformulering av problemen som skulle ha behövts. Den växte egentligen successivt fram under de sex borgerliga regeringsåren. Jag tror att det vore mycket intressant att se vilka förändringar som har inträffat i de borgerliga partiernas allmänna attityder och inställning under sex år av regerande. Jag

tror att man kan säga, att de borgerliga partierna har blivit mer borgerliga under dessa sex år.

GH: Jag skulle igen formulera det på ett annat sätt. Jag skulle tro att de borgerliga partiernas ledningar har blivit mera medvetna om opinionen. Det var inte så att de inte själva var tillräckligt borgerliga – de trodde att opinionen inte var det.

Om byråkratin

BÖ: Till detta med problemformuleringsprivilegiet bör också fogas att den allmänna debatten – diskussionen i massmedia – i alltför stor utsträckning hade förts på socialdemokraternas villkor. Det var något av en förlamning efter det långa socialdemokratiska maktinnehavet. De här sex åren behövdes som en startpunkt för att våga inta radikalt avvikande ståndpunkter.

Att åstadkomma stora förändringar tar tid och är svårt. Detta gäller särskilt om de griper in i sociala system och förhållanden. Här har vi en sak som du och jag har diskuterat i andra sammanhang – byråkratiernas roll för de politiska besluten. Både i stat och kommuner finns det väldiga byråkratiska apparater, som genererar beslutsunderlag enligt invanda normer och styr utvecklingen enligt sina önskemål. Jag tror att politiker – jag vill inte speciellt säga borgerliga politiker – har överskattat sin förmåga att rå på byråkratierna och styra oberoende av dem. Det var en av de saker som jag avsåg när jag sade att de borgerliga regeringarna hade underskattat de institutionella faktorernas betydelse för förändringar.

GH: Det tror jag att man kan vidga. I det kommunala fallet stöter man också på den byråkrati som utövas av de förtroendevalda kommunalmännen, som också i många hänseenden fungerar som en lokalbyråkrati och som ofta inte ser längre än precis till den egna kommunens intresse. Det är fråga om hur man skall få fram de exakta fördelarna för den egna orten. Det får man ju inte med allmän politik, utan det får man just med administrativa medel.

BÖ: Politikerna upplever att deras roll är att lösa problem genom att anslå pengar. Därigenom vidgas också det kollektiva beslutsfattandet. Här tror jag att en av de svåraste omprövningarna förestår – inte bara för borgerliga politiker – utan för politiker över huvud taget.

Är det möjligt att omvärdera politikerrollen? Du som själv har varit politiker – måste politikerna till sin natur vara sådana, att de ständigt vill vidga området för politiskt beslutsfattande, för kollektivt beslutsfattande?

GH: Nej, det tror jag inte att de behöver vara. Jag skulle vilja belysa detta ur en annan aspekt.

Jag kommer ihåg hur det var när socialdemokraterna tillträdde 1932. Jag kände en del av de ledande socialdemokraterna och en hel del av de ledande ämbetsmännen på den tiden. De nya socialdemokratiska statsråden visade sig oerhört angelägna att vinna byråkraternas förtroende – och byråkraterna var liksom överraskade över att dessa socialdemokratiska statsråd ändå var så borgerliga som de i verkligheten var. Det gjorde att den socialdemokratiska rege-

ringen, som trädde till 1932, inte kunde ändra den politiska utvecklingen alls så mycket som dess väljare hade väntat sig.

Nu har vi en byråkrati som, oavsett sin inriktning och hur de enskilda personerna röstar osv, har varit van vid ett socialdemokratiskt styre och vars handlingsmönster därför har varit påverkat av den socialdemokratiska politiken. De borgerliga politiker som tillträdde 1976 var i precis samma läge som de socialdemokratiska politiker som tillträdde 1932. De försökte och måste försöka vinna byråkraternas förtroende. De kunde därför inte vara alltför olika de statsråd som byråkraterna hade mött förut. De var därtill – trots att de enligt min uppfattning anpassade sig mycket snabbt – inte lika sakkunniga som de socialdemokratiska statsråd som suttit tidigare.

Här tillträdde 1976 en regering där icke någon enda ledamot hade föregående regeringserfarenhet. Det är mycket sällsynt internationellt att något sådant inträffar. Jag trodde att det skulle medföra mycket allvarligare misstag än vad det i verkligheten gjorde. Jag är verkligen imponerad av en del av de borgerliga statsråden rent individuellt på grund av hur snabbt de lärde sig det administrativa maskineriet. Men förutsättningen för det var ju, att de hade ett gott förhållande till byråkraterna.

BÖ: Gjorde de tillräckligt för att ändra de institutionella förutsättningarna? Jag tror att de var medvetna om att här fanns ett problem – det visar bla tillsättandet av byråkratiutredningarna – men de var inte medvetna om problemets natur. Att det var alltför komplicerat för att klaras av utredningar av den här typen. Det har

gjorts internationella undersökningar – svenska också för den delen – som visar hur svårt det är att rå på byråkratier. Det finns en mycket berömd studie av det amerikanska utrikesdepartementet som visar hur politikerna gjorde en genomgripande omstrukturering, men att de gamla strukturerna efter några år vuxit upp igen. Jag tror att en nödvändig förutsättning för att ändra på detta är att skära ned byråkratier och att inte ge byråkratier mera pengar. Här har vi på nytt en punkt där medvetenheten kom fram först under de borgerliga regeringarnas allra senaste år och där socialdemokraterna nu uppenbarligen fortsätter från de utvecklingsstadier där de borgerliga slutade.

När det gäller att statsråden saknade regeringserfarenhet tror jag att det hade betydelse. Även om de visserligen lärde sig administrationen snabbt fick de ändå spela med på de gamla villkoren eftersom de inte hade någon erfarenhet och inte kunde skaffa sig något grepp. Till detta kommer att, även om inte posterna fördelades utan sakliga hänsyn, det ju fanns partipolitiska faktorer som spelade in när olika statsrådsposter fördelades. De rena kompetensfrågorna kunde inte sättas i centrum. Det skulle råda viss fördelning mellan partierna. De olika personerna inom partierna skulle bli tillgodosedda.

GH: Det där sista tror jag inte har så stor betydelse uppriktigt sagt. Alla parlamentariska regeringar i alla länder har den karaktär att man stoppar dit folk på politiska grunder oavsett deras sakliga kompetens.

BÖ: Jo, men här blev det särskilt besvärande av det skäl som Du själv anförde. Det var ingen som hade någon regeringvana. I den meningen var alla amatörer när de startade.

Allting verkar för att det tar lång tid och de treåriga mandatperioderna är alldeles för korta. Det är det som – när det gäller budgetpolitiken – kallades den mundeboska bromssträckehypotesen. När Mundebo hade upptäckt att ett budgetunderskott som är farligt höll på att växa fram, sade han sig ändå att det kommer att ta många år att bromsa detta. Men problemet är ju att det är bråttom. Samtidigt som förändringarna tar lång tid så är det bråttom. När vi har en offentlig sektor som är 2/3 av BNP och som fortsätter att växa. När vi har en statsskuld som håller på att växa oss över huvudet och ett budgetunderskott som bara rakar i höjden. Det gäller att bromsa och det är det som är så svårt. Här ligger en av de stora utmaningarna och svårigheterna i svensk politik i dag.

Om att informera

BÖ: När regeringen hade aviserat sitt förslag om införande av karensdagar i sjukförsäkringen startade en våldsam socialdemokratisk motpropaganda som rasade dag efter dag medan det från regeringens sida inte sades något alls. Som tidningsman hade jag då behov av att få reda på hur regeringen såg på dessa socialdemokratiska angrepp. Jag ringde då runt. Statsministern var bortrest. Hans presschef var bortrest. På socialdepartementet var det ingen som kunde säga någonting om det. Till sist fick jag tag på en sakkunnig i statsrådsberedningen som

sa: "Regeringen kommer att redovisa sin syn i propositionen som läggs fram om tre veckor."

Det fanns en tafatthet på informations- sidan som jag inte vet vad den berodde på. En förklaring kan vara statsminis- terns personliga läggning. Men en rege- ringschef måste vara lite av en försäljare av politik och en presentatör av pro- blem. Han måste stå på något slags infor- mationsbarrikad. Och härvidlag har det nog varit en väldig brist under hela den borgerliga regeringsperioden.

GH: Jag skulle vilja säga att det samman- hänger med en annan sak. Det var så svårt att klara informationen därför att de tre partierna hade olika saker som de ville informera om. Man måste koordi- nera all information mellan partierna. Du säger att en regeringschef måste kunna redovisa en politik, men det var inte *en* politik. Det var tre. Och där tror jag det fundamentala problemet ligger. Om tre partier sitter i en regering tillsammans så måste de åtminstone ur informationssyn- punkt framträda som en enhet. Jag tror att de sakliga motsättningarna mellan partierna var förhållandevis små. De var inte större än att de kunde övervinnas. Däremot hade partierna, när det gällde informationen utåt, hela tiden varsin ståndpunkt och inget av de tre partierna begrep att alla tre regeringspartierna måste ta äran av regeringspolitiken om man sitter tillsammans i regeringen. Man skall inte profilera sig och ge bilden av att man egentligen skulle vilja ha något annat. Det började med något så orimligt som att man sa att moderaterna får vara med i regeringen, men att det skulle föras mittenpolitik. Då uteslöt man alltså

ett av de i regeringen ingående partierna från att påverka den politik som skulle föras. Det var nonsens. Här skulle föras regeringspolitik. Innehållet skulle be- stämmas inom regeringen. Sedan skulle denna politik framträda som regeringens egen politik – inte som folkpartipolitik, centerpolitik och moderatpolitik. Effek- ten av detta blev ju också att moderater- na profilerade sig. De två andra partierna var så gräsligt rädda för den socialdemo- kratiska propagandan, som ju gick ut på att de var i högerburen, att de inte be- grep att det allvarliga problemet för dem var att hålla moderaterna kvar i mitten- buren. Nu gav de moderaterna tillfälle att komma ut ur mittenburen två gånger. Resultatet av det har vi ju sett. Resulta- tet för regeringen som helhet var natur- ligtvis negativt. Informationen blev allt- så inte trovärdig därför att man inte ta- lade med en röst utan man skulle varen- da gång tala med tre röster. Väljarna be- grep då ingenting.

BÖ: Detta tror jag är oerhört viktigt. Det har naturligtvis, som Du antydde, ideo- logiska och partipolitiska aspekter. Men det har också partitaktiska och organisa- toriska aspekter. Om vi ser på Olof Palmes regeringsbildning är det ju frap- pant att han – trots att det inte är en koalitionsregering – känt behov av att skapa en stark statsrådsberedning. Där finns en ställföreträdande statsminister, fyra statssekreterare, tre informationsse- kreterare och en stor uppsättning sak- kunniga. Om man ser på koalitionsrege- ringarnas statsrådsberedningar kan man inte säga att de har varit starka och spe- lat en ledande roll i regeringsarbetet. Samordningskansliets roll låg väl egentli-

gen vid sidan av de stora politiska besluten och därmed de här informationsaspekterna. Det var mera fråga om en teknisk samjustering om jag har förstått det rätt.

Jag tror att man hade behövt något av ett inre kabinett där man verkligen kunde enat sig om detta som Du har talat om, inte bara hur politiken skulle se ut, utan också hur den skulle presenteras. Sedan skulle detta inre kabinett nära ha samspelat med en stark statsrådsberedning till vilken samordningskansliet var knutet. Man hade fått en betydligt starkare centralt sammanhållen ledning av regeringen. Nu blev det ju ofta långbänkar mellan inte bara olika partier utan också mellan departementschefer. Detta gav från allmänhetens synpunkt rätt förödande intryck av obeslutsamhet och bristande handlingskraft.

Om ett inre kabinett

GH: En lösning på det här problemet, som övervägdes vid eller strax före regeringsbildningen, var ju att de tre partiledarna skulle komma överens om att ingen av dem skulle vara departementschef. En skulle vara statsminister, de två andra skulle vara konsultativa statsråd och tillsammans skulle de bilda den sammanhållande kraften. Detta ville inte Fälldin vara med på. Jag vet inte varför, men jag förmodar att han befarade att de andra skulle bli för starka.

BÖ: Tre statsministrar alltså.

GH: Statsministern kände inte sin egen styrka. Han hade en oro över sina egna möjligheter som var obefogad. Fälldin

var i många hänseenden en mycket stark statsminister. Han hade mycket stor auktoritet i förhållande till sina partiledarkollegor och han hade också stor auktoritet hos allmänheten därför att han kanske i högre grad än någon av partiledarkollegorna var en person som svensken kunde identifiera sig med och som därför verkligen kunde bli en folkledare. Men jag tror inte att han själv var medveten om denna styrka. Han har sedan gammalt en viss oro över att intellektuellt utbildade personer skall vara honom överlägsna. Det är ett misstag. Han är en i hög grad intellektuell person fast han inte har någon akademisk utbildning. Han klarar sig utan vidare i en argumentation och han är också – vilket kan vara både en svaghet och en styrka – väldigt detaljkunnig. Han hörde ju under sin riksdagstid till de riksdagsmän som i informationssyfte lyssnade även på debatter där de själva inte var engagerade och det är mycket sällsynt. Han var kunnig, han var viljestark när han väl hade bestämt sig och han var dessutom en person med auktoritet utåt. Men själv underskattade han detta. När man ser tillbaka så tror jag att man kan säga sig att Fälldin som statsminister i en regering med en sådan här inre krets av de tre partiledarna skulle ha hävdats sig mycket väl. Regeringen som helhet skulle ha fungerat bättre.

BÖ: Låt mig i allt detta beröm ändå säga att baksidan av den styrka som låg i att Fälldin satte sig så väl in i sakfrågorna och behärskade dessa var dels en viss svårighet att lämna ifrån sig saker till medarbetare som hade hans förtroende, dels att Fälldin lade ner så mycket arbete

på de inre frågorna att informationsaspekten – att stå på barrikaderna utåt och ge en bild av regeringens politik – blev försummad.

GH: Jag tror att en viktig orsak till att den försumrades var att de tre partierna inte kunde uppträda som en regering och ha en gemensam agitation. Jag tror att en mycket stor del av besvikelsen hos allmänheten ligger just på den här punkten. Man hade väntat sig en borgerlig regering – en borgerlig trepartiregering med tonvikt på borgerlighet, men i verkligheten blev det en borgerlig trepartiregering med tonvikt på att de var tre partier.

BÖ: Vi har aldrig i Sveriges moderna historia haft en koalitionsregering med de tre borgerliga partierna. Det var en helt ny regeringskoalition, helt oerfarna statsråd som tillträdde och dessutom var de inte orienterade om var de befann sig. Och det var väldigt svårt att vara orienterad om var man befann sig just i mitten av sjuttioalet då så väldigt många stora förändringar var på väg. Det finns alltså förklaringar till att det gick som det gick.

Om koalitionsregerande

GH: De tre partierna hade faktiskt i hög grad otur. Hade de fått tillträda 1973 – vilket ju var väldigt nära – i stället för 1976 hade tillvaron varit enklare för dem, även om det inte hade varit alldeles så enkelt då heller. Men de hade inte klart för sig vad en koalition innebar överhuvudtaget. Vi har visserligen aldrig haft en trepartikoalition förut men vi har haft andra koalitioner. Vi har haft socialdemokraterna och liberalerna. Vi har

haft socialdemokraterna och bondeförbundet. Både den socialdemokratiskt-liberala regeringen strax efter första världskriget och de två röd-gröna koalitionererna kännetecknades just av att regeringen uppträdde som en enhet trots de motsättningar som otvivelaktigt fanns och som så småningom ledde till att koalitioner upplöstes på olika sätt.

Jag tror att de tre partierna när de nu beslöt sig för att gå tillsammans borde ha tänkt mera över vad detta betydde mot bakgrunden av tidigare koalitioner. Om profileringen var så viktig fanns det ett annat alternativ. Hjalmarson ville på sin tid ha samlingsregeringar utan partiledarna. Det hade inte varit säkert att regeringen fått igenom sina förslag. Var man väldigt angelägna om att profilera sig, hade man väl fått göra något i den stilen.

Trots profileringen är mitt intryck att de sakliga skillnaderna i politiken begränsade sig till ett fåtal frågor. Det var naturligtvis en klar skillnad när det gällde kärnkraften. Det kan vi ju aldrig komma ifrån. Men jag kan inte omedelbart peka på någon annan fråga där det var på det viset.

BÖ: Marginalskatterna intresserade naturligtvis moderaterna och folkpartiet betydligt mer än centern. Jag tror att partierna hade behov av att markera olikheter mellan partierna som var större än de verkliga motsättningarna i sak. De förstörde problemen i onödan, de profilerade sig verbalt mera än i sakfrågoran.

GH: Det är ju detta som jag har talat om med en druckens envishet, nämligen partiernas benägenhet att profilera sig. Detta skrev jag om i Svenska Dagbladet på

ett tidigt stadium av den första treparti-regeringens tid. Jag är fortfarande övertygad om att det är en omöjlighet. Man kan inte profilera sig mot partier med vilka man sitter i koalitionsregering.

BÖ: Som ledarskribent sedan -78 kritiserade jag relativt regelbundet de borgerliga regeringarna för att ägna sig åt administration snarare än åt politik. Kan det måhända vara så att verkliga – eller verbala – skillnader i politiken gjorde att man ramlade ner på en minsta gemensamma nämnare i form av administration av ett existerande system?

GH: Jag tror inte det. Jag tror för det första – utan att ha insidesinformation – efter att ha studerat förvaltningen under rätt lång tid att en regerings arbete till stor del måste bestå av administration. Det är ofrånkomligt. För det andra tror jag att departementscheferna ändå kunde åstadkomma någonting genom administrativa åtgärder i åtskilliga fall då de inte kunde åstadkomma det med ren politik. Det påfallande exemplet på det är väl vad som förekom i bostadsdepartementet där just administrationen har en stark politisk betydelse. I utbildningsdepartementet var det också på det viset. Jag tänker på Jan-Erik Wikströms del av departementet där det är alldeles klart, att han genom administrativa åtgärder åstadkom en hel del saker som han kanske inte hade kunnat få igenom politiskt.

Om ekonomidepartementet

BÖ: När jag menar att politiken fick för litet utrymme – i betydelsen en ideologiskt medveten, förändrande politik –

då tänker jag inte minst på den ekonomiska sfären. Var inte ekonomidepartementet – jag ställer bara frågan – litet grann av en "lame duck" i trepartiregeringarna? Ibland när man läste finansplanerna fick man ett intryck att de snarare var kommentarer till världsutvecklingen respektive regeringens politik än uttryck för en vilja att förändra ekonomin i en viss riktning. Ekonomidepartementet tog sig i finansplanerna en slags ekonomisk kommentatorroll i stället för att vara en drivkraft för förändring. Jag tror precis som Du, att de två "andra" borgerliga partiledarna skulle varit vice statsminister och att man på det sättet skulle fått en stark statsrådsberedning.

GH: Det Du säger om ekonomidepartementet är intressant. För allmänhetens uppfattning, styrkt av socialdemokraterna, var ju att ekonomidepartementet var oerhört mäktigt.

BÖ: Men det är ju inte sant.

GH: Nej, så var det inte. Hela konstruktionen med ett ekonomidepartement är mycket tvivelaktig. Och det var ju inte heller den konstruktion som Gösta Bohman önskade. Han hade velat vara finansminister. När man 1976 delade finansdepartementet visste man ju egentligen inte riktigt vad ekonomidepartementet skulle göra.

BÖ: Den ekonomiska politiken i stort måste kopplas till budgetpolitiken. I budgetdepartementet har man ju också i stor utsträckning hand om relationerna till kommunerna. Därmed behärskar man huvuddelen av BNP. De har också stor

inflytande på den privata sektorn. Konstruktionen var fel. Det skall finnas ett finansdepartement.

GH: Konstruktionen var fel ur vissa synpunkter, riktig ur andra. Den hade ju den fördelen att ekonomiministern, som inte hade några vidare ärenden att behandla, hade god tid att syssla med allmänpolitik. Hade han däremot varit finansminister som skulle hålla i budgeten, hade hans möjligheter att syssla med allmänpolitik varit mycket mindre.

Det finns ju en annan lösning också. Man kan ha en budgetminister och en ekonomiminister – det är många länder som har det – som är oerhört nära samkörda. De måste då antingen tillhöra samma parti eller också från första början vara inställda på att de skall vara praktiskt taget siamesiska tvillingar. För det är nödvändigt att budgetpolitiken och den ekonomiska politiken är i detalj sammankopplade. Nu var det såvitt jag förstår aldrig någon sådan relation mellan Gösta Bohman – när han var ekonomiminister – och Ingemar Mundebo respektive Rolf Wirtén när de var budgetministrar. Det var i och för sig inget dåligt förhållande, men det var inte alls den nära sammankoppling som hade varit nödvändig.

Om tre partier

BÖ: Jag har det bestämda intrycket att skillnaderna mellan de borgerliga partierna i sakfrågorna har minskat avsevärt under de sex borgerliga regeringsåren. Det konkreta och bästa exemplet på detta är de tre borgerliga partiernas ekonomisk-politiska motioner till höstriksda-

gen. Där finns visserligen nyansskillnader. Centern och folkpartiet går med på lite mer utgifter. Moderaterna vill göra lite mer besparingar. Men i huvudragen är det ett identiskt ekonomiskt-politiskt alternativ till regeringens. Det är alltså en väl sammanhållen bild man får. Splittringen bakom regeringspropositionen – och då tänker jag naturligtvis i hög grad på spänningen mellan socialdemokratiska partiet och LO men också på spänningar inom det socialdemokratiska partiet – tror jag egentligen är större än skillnaderna mellan de borgerliga partiernas medelproportionaler. Socialdemokraterna är ett enormt heterogent parti. Men de har en sammanhållningstradition som också inbegriper LO och den är väldigt stark. Men de borgerliga partierna kommer varann närmare.

GH: Själva det faktum att det är tre partier är ett svårt problem att hantera. Men det är inte ett omöjligt problem att hantera om det finns en klar vilja till samverkan hos alla tre. Nu hade man ju under trepartiregeringarnas tid en känsla, att det inte alltid var så helt med denna vilja till samverkan och uppriktigt sagt inte hos något av de tre partierna – inte heller hos moderaterna. Moderaterna var väldigt benägna att låta förstå att de inte nådde ända fram. Jag vet inte om det berodde på den där ursprungliga deklARATIONEN från mittenpartiernas sida. Moderaterna gav ofta intryck av att egentligen ha velat göra något annat än vad regeringen gjorde, men att de för husfridens skull gick med på det som sedan blev regeringens politik. I de andra partierna var man naturligtvis väldigt benägna att markera sina skilda ståndpunkter. Och

det gjorde man också när ståndpunkterna i verkligheten inte var så förskräckligt långt från varandra.

Om kärnkraftsfrågan

GH: Om jag förstår saken rätt, fanns det på ett stadium vissa chanser att centerpartiet och moderaterna skulle kunna komma överens om en folkomröstning. Det fanns ju i trepartiregeringens ursprungliga regeringsförklaring just en formulering där man pekade på denna folkomröstningsmöjlighet. Jag hade intrycket att moderaterna trodde att utgången av 1978 års regeringskris skulle bli en annan och därför höll sig till samarbetet med folkpartiet i stället för samarbetet med centerpartiet. Hade moderaterna i folkomröstningsfrågan samverkat med centerpartiet, hade folkpartiet varit tvungna att följa med. Kärnkraftsfrågan hade inte behövt spräcka regeringen. Det hade gått att klara folkomröstningsvägen. Men det är klart att utgången i sak av en folkomröstning då kanske hade blivit en annan.

BÖ: Kärnkraftsfrågan är kanske fortfarande en laddad fråga. Man har så att säga kapslat in den. Jag tror inte att man har löst den. Men hur den återkommer är omöjligt att se. Att den återkommer är jag helt övertygad om.

GH: Kärnkraftsfrågan kan återkomma på samma sätt som högertrafiken återkom.

Om lärdomar inför 1985

BÖ: För att summera tycker jag att man

kan säga, att det finns anledning att vara missnöjd med de sex borgerliga regeringsåren, men inte lika missnöjd som många borgerliga väljare var innan den socialdemokratiska regeringen hade tillträtt hösten 1982. Man skall vara tacksam också för vad de borgerliga regeringarna *inte* gjorde. Men jag vidhåller nog vad jag sa redan inledningsvis att man snabbare och radikalare borde ha upptäckt var man befann sig, hur geografin såg ut, och utformat en mer resolut strategi för att lägga om kursen i den riktning som var nödvändig. Frågan är då, om man kommer att ha dragit lärdomar av detta om det blir en borgerlig regering 1985.

GH: Risken är naturligtvis den att man kommer att begå andra misstag om det blir en borgerlig regering 1985. Man kommer att undvika de misstag som man har gjort nu, men man kommer att göra andra misstag i stället.

BÖ: Nu tror jag – tyvärr – att situationen -85 kommer att vara väldigt likartad den situation som vi hade -82. Den ekonomiska, den allmänt samhällliga, avvägningsproblemen mellan individuellt och kollektivt beslutsfattande och i allt vad som därmed hänger samman.

GH: Krismedvetandet kommer att ha förändrats. Och det är väldigt viktigt. För varje år som går ökas allmänhetens krismedvetande och politikerna blir ju efterhand också medvetna om att det förhåller sig på det viset.

BÖ: Jag vill ange en motbild. När vi kommer till 1984/85 kan det finnas risk

för att det föreligger ett lägre krismedvetande än idag i följande mening. I dag har människor långsamt vant sig vid att det råder kris. Men alla upplever det ändå – och det är inte minst politikernas fel – som en relativt kortvarig kris som vi kan komma ur på några år. Löntagarna och löntagarorganisationerna är intalade att de får ta en rejäl reallönesänkning 1983, men sedan skall det bli bättre. Jag tror, att när människor funnit sig i dessa reallönesänkningar 1983 och kanske 1984, så finns det en gräns. Då säger människor: "Nu står vi inte ut med det här längre." Och det kan ju ligga mycket påtagliga realiteter bakom detta. För barnfamiljerna som verkligen kommer att få det besvärligt förhåller det sig ju så. Hur länge orkar man med krismedvetandet? Frågan är värd att ställa.

GH: Det är klart att det är svårt att spå. Detta gäller inte minst om den framtida opinionen. Men å andra sidan ligger 1985 så pass nära. Jag är inte lika säker på att krismedvetandet står sig fram till 1988. Och detta är särskilt besvärligt, eftersom vi nu löper risk att få regeringsskifte vart tredje år.

BÖ: Särskilt om de ekonomiska svårigheterna fortsätter. Det finns ju en internationell tendens att man byter regeringar. Då måste vi ha längre mandatperioder.

GH: Eller också samarbete – inte nödvändigtvis i koalitionsform – mellan socialdemokraterna och moderaterna. Då blir de andra partierna tvungna att ansluta sig också. Skall man ha en uppgörelse över blockgränserna, är det ju inte en uppgörelse som ger socialdemokraterna ett stödparti utan en uppgörelse mellan de två blocken.

BÖ: Som då förutsätter att man lägger väldigt stora systemskiljande frågor åt sidan. Det ter sig svårt att se hur en systemneutral krispolitik ser ut.

GH: Nej, det är sant. Å andra sidan blir det lättare att lägga systemskiljande frågor åt sidan om det blir tillräckligt besvärligt. Fortfarande tror jag inte på samarbete i form av samlingsregering. Däremot tror jag på det i form av att man så att säga skjuter systemskiljande frågor framför sig och säger, att nu är det viktigt att vi klarar ut de här frågorna först och så träffar man en överenskommelse.

BÖ: Men hur bär man sig åt för att skapa en krispolitik där man skjuter de systemskiljande synsätten ifråga om texten offentliga sektorn åt sidan? Eftersom den offentliga sektorn är så central i hela krispolitiken har jag svårt att föreställa mig en samlande krispolitik.